

Science Uzbekistan

INTERNATIONAL CONGRESS ON MODERN SCIENCES-IV

"Global Prospects for Multidisciplinary Research and Education"

CHIRCHIK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

April 07-10, 2025 / Chirchik, Uzbekistan

CHDPU
CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

USPI

The
Education
University

Excellence in
Learning Innovation

PROCEEDINGS BOOK

Volume-3

Editors

Prof. Dr. Jabbor Usarov

Prof. Dr. Dostnazar Khimmataliev

Mutabar Meylieva

Kibrion Burieva

ISBN: 979-8-89695-061-5

INTERNATIONAL
CONGRESS ON MODERN SCIENCES-IV
"GLOBAL PROSPECTS FOR MULTIDISCIPLINARY RESEARCH AND EDUCATION"
Based on Order No. 490 of the Minister of Higher Education, Science and Innovation dated December 27, 2024

CHDPU
CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

UPI

The
Education
University

Excellence in
Learning Innovation

PROCEEDINGS BOOK

Volume-3

Science Uzbekistan INTERNATIONAL CONGRESS ON MODERN SCIENCES-IV

"GLOBAL PROSPECTS FOR MULTIDISCIPLINARY RESEARCH AND EDUCATION"

CHIRCHIK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

April 08-10, 2025 / Chirchik, Uzbekistan

Based on Order No. 490 of the Minister of Higher Education, Science and Innovation dated
December 27, 2024

Editors

Prof. Dr. Jabbor Usarov

Prof. Dr. Dostnazar Khimmataliev

Mutabar Meylieva

Kibrio Burieva

30.04.2025

by Liberty Academic Publishers, New York, USA

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE REPRODUCED IN ANY FORM, BY
PHOTOCOPYING OR BY ANY ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS, INCLUDING
INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT PERMISSION IN WRITING
FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER AND THE PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2025

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the
Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for

noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed. The
derivative works do not need to be licensed on the same terms.

adopted by Mariam Rasulan

ISBN: 979-8-89695-061-5

CONGRESS ID

TITLE OF CONGRESS

INTERNATIONAL CONGRESS ON MODERN SCIENCES-IV
"GLOBAL PROSPECTS FOR MULTIDISCIPLINARY RESEARCH AND
EDUCATION"

PARTICIPATION

Keynote & Invited

DATE - PLACE

April 08-10, 2025

Chirchik, Uzbekistan

EDITORS

Prof. Dr. Jabbor Usarov

Prof. Dr. Dostnazar Khimmataliev

Mutabar Meylieva

Kibrio Burieva

ORGANIZATION

Chirchik State Pedagogical University

&

İKSAD-Institute of Economic Development and Social Researches

HONORARY BOARDS

Prof. Dr. Gafurdjan Muxamedov (Rector of CHDPU)

Dr. Mustafa Latif Emek (President of İKSAD Institute)

**AUTIZM SPEKTRI BUZILGAN BOLALAR NUTQINING RIVOJLANISHI VA O'ZIGA
XOSLIGI**

Egamberdiyeva Nigora Azizovna

CHDPU, Pedagogika fakulteti

Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0001-1670-7890>

Shuhratova Komila Shavkat qizi

CHDPU Maxsus pedagogika logopediya yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Abduvaliyeva Go'zal Axmad qizi

CHDPU Maxsus pedagogika logopediya yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Ismoilova Gulnoza G'ulom qizi

CHDPU Maxsus pedagogika logopediya yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar autizmi tushunchasi, uning belgilari va yuzaga kelish hamda rivojlanish ehtimoliy sabablari yoritilgan. Shuningdek, maqolada autizmga chalingan bolalar bilan ishlashning asosiy turlari va shakllari keltirilgan bo'lib, ular bolalarning ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish hamda umumiy maktab sharoitiga moslashishiga qaratilgan. Maqolada, shuningdek, autizmga chalingan bolaning oilasi bilan kompleks ishlashga alohida e'tibor qaratilgan.

Аннотация: Данная статья раскрывает понятие, признаки и возможные причины возникновения и развития детского аутизма. В статье также приводятся основные виды и формы работы с аутичными детьми, направленные на развитие у них навыков социального взаимодействия, а также адаптацию в условиях массовой школы. В статье уделяется внимание комплексной работе с семьёй аутичного ребёнка.

Abstract: This article explores the concept of childhood autism, its symptoms, and the possible causes of its occurrence and development. The article also presents the main types and forms of work with autistic children, aimed at developing their social interaction skills and adapting them to the conditions of a mainstream school. Special attention is given to comprehensive work with the family of an autistic child.

Kalit so'zlar: autizm, bolalar, namoyon bo'lishi, belgilar, ta'lim, rivojlanish, moslashuv, rehabilitatsiya, ijtimoiy ko'nikmalar, hamrohlik, qo'llab-quvvatlash, oila.

Ключевые слова: аутизм, дети, проявления, признаки, обучение, развитие, адаптация, реабилитация, социальные навыки, сопровождение, поддержка, семья.

Keywords: autism, children, symptoms, signs, training, development, adaptation, rehabilitation, social skills, support, family.

KIRISH.

Har yili butun dunyoda autizm sindromli bolalar soni ortib bormoqda. Autizm klinik ko'rinishlarining xilma-xilligi, ushbu kasallikning murakkab shakllari mavjudligi, shuningdek, korreksiyalash va

tarbiyalash ishlarining murakkabligi autizm sindromini o'rganish nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy va dolzarb muammoga aylantirdi. Insonning ruhiy rivojlanishidan orqada qolish sifatida qaraladigan autizm sindromi tashqi dunyo bilan o'zaro ta'sir qilish va boshqa odamlar bilan hissiy aloqalarni shakllantirish jarayonida buzilishlarning namoyon bo'lishi sifatida tavsiflanadi.

“Autizm” so‘zining tarjimasida “o‘ziga singib ketgan odam” yoki “o‘z ichidagi odam” degan ma‘noni anglatadi. Ushbu kasallikning turli xil variantlari mavjudligi sababli, autizm spektrining buzilishi atamasi tez-tez ishlatiladi. U o‘zi bilan bir qator ruhiy va psixologik muammolarni olib keladi. Otistik kasalliklar hissiy namoyon bo‘lishning jiddiy etishmasligi va ijtimoiy muloqotning cheklanishi bilan ifodalanadi. Autizimli odamlar hech qachon o‘z his-tuyg‘ularini namoyon qilmaydi va ularning harakatlari hech qanday ijtimoiy yo‘nalishga ega emas. Bunday odamlar boshqalar bilan nutq va imo-ishoralar orqali muloqot qila olmaydi.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODOLOGIYA.

Autizimli sindromli bolalarning muloqot ko‘nikmalarida, nutqning rivojlanishida o‘ziga xos nuqsonlar namoyon bo‘ladi. Autizm sindromli bolalarda muloqot ko‘nikmalari nutqning to‘liq rivojlanmasligidan (mutizm) katta farq qiladi, lekin nutqning pragmatik tomonida o‘ziga xos buzilishlar mavjud:

-autizm sindromli bolalar nutqining o‘ziga xos xususiyatlari odatda bolalarga murojaat qilinganda kattalar nutqiga javob qaytarmasligida(bola hatto o‘z ismiga ham javob bermaydi);

- nutqning stereotipik ishlatilishida;

- oddiy so‘zlarni noodatiy kontekstda ishlatishda;

- tushunchalarning ma‘nosi va ishlatilishini tushunishdagi qiyinchiliklarda;

- suhbatni boshlash va davom ettirish ko‘nikmalarining yo‘qligida;

- prosodik buzilishlarda;

- olmoshlarni almashtirishda;

- nutq rivojlanishining kechikishi yoki yo‘qligida;

- noverbal muloqotning buzilishlarida namoyon bo‘ladi.

Ma‘lumki, sog‘lom bolalarda avval monolog nutq keyin esa dialogik nutq shakllanadi va bola uchun ijtimoiy ahamiyatga ega. Autizimli bolalarda bu ketma-ketlik sezilarli darajada buzilgan bo‘ladi. Ko‘pincha autizm sindromli bolalarda monolog nutq mavjud, dialog nutq esa shakllanmagan bo‘ladi. Autizimli bolalarda muloqotning buzilishi odatda ijtimoiy o‘zaro ta‘sirning buzilishi bilan bog‘liq.

Autizm sindromli bolalar o‘zlarining diqqatini tortadigan narsalarni ko‘rsata olmaydilar. O‘zgalarning hissiy holatini tushuna olish, bolalarda imitatsiya harakatlarni taqlid qilish va taqlid qilishda ba‘zi qiyinchiliklar yuzaga keladi. Autizm sindromli bolalarda muloqot ko‘nikmalarni o‘zlashtirishda buzilishlar, shuningdek, xulq-atvor bilan bog‘liq bo‘lgan bir qator qiyinchiliklar birga keladi. Ko‘pincha bolalarga o‘zi nima qilishni bilsa o‘sha xatti-harakatni o‘rgatish osonroq.

Autizm sindromli bolalar uchun harakatlarni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklar o‘ziga xosdir. Bunda bolalarning xatti-harakatlarni mustaqil ravishda boshlashi, bir harakatdan ikkinchisiga o‘tish qiyinligini ko‘rishimiz mumkin. Autizm sindromli bolalarni o‘rganishdagi muammolarga, shuningdek, sensor sferasining o‘ziga xosligi, kiyim tanlashda yoki oziq-ovqatlarni yeyishda selektivlik taktik ta‘sirga sezgilarning oshishi, turli qo‘rquvlar, noadekvat reaksiya va noto‘g‘ri munosabat, xatti-harakatlarni bajarishdan bosh tortish tendentsiyasi kabilarda kiradi.

Autizm sindromli bolalarni tashxislash uchun tibbiy komissiya zarur. U pediatr, psixoterapevt, nevrologni o‘z ichiga oladi. Komissiya yig‘ilishida shifokorlardan tashqari ota-onalar va o‘qituvchilar ham ishtirok etadilarbolaning xatti-harakati haqida aniqroq tasavvur hosil qilishga yordam bering.

Autizm belgilarini aqliy zaiflik, serebral falaj va karlik kabi kasalliklar bilan kechadigan boshqa irsiy kasalliklar bilan aralashtirish mumkin.

Chaqaloq hayotining birinchi yillarida autizmni miya yarim paksi bilan chalkashtirib yuborish oson. Bunday holatlar ikkala kasallikka xos bo'lgan alomatlar tufayli yuzaga keladi:

- Nutq rivojlanishining kechikishi.
- Harakatlarni muvofiqlashtirishning buzilishi (bolalar g'alati harakat qiladi, oyoq uchida yurishadi).
- Aqliy zaiflik.
- Noma'lum va g'ayrioddiy narsalardan asossiz qo'rquv.

Autizm (kasal bolalarning fotosuratlarini - maqolada) va miya yarim falaj belgilari o'xshash, ammo ularning namoyon bo'lish tabiati tubdan farq qiladi. To'g'ri tashxis qo'yadigan va o'z vaqtida terapiyani boshlaydigan malakali shifokorga murojaat qilish juda qimmatlidir.

Autistik kasalliklarni aniqlashning bir necha usullari mavjud:

- Maxsus test o'tkazish. Boladagi psixologik buzilishlarni aniqlashga yordam beradigan ko'plab testlar ishlab chiqilgan. 1,5 yoshgacha bo'lgan bolalarning ota-onalari sinovdan o'tkaziladi. Kattaroq bolalar buni mustaqil ravishda boshdan kechirishadi.
- Miyaning ultratovush tekshiruvi. Bu autizm rivojlanishiga ta'sir qilgan miyaning strukturaviy yoki fiziologik patologiyalarini aniqlashga yordam beradi.
- Bolaning eshitish apparatini tekshirish. Nutq rivojlanishidagi kechikish eshitish nuqsonlari fonida yuzaga kelishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Yuqorida aytilganlar bilan bog'liq holda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida autizm sindromli bolalarni maxsus tashkil etilgan psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash dolzarb muammolardan biridir. Autizm sindromli bolalarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning korreksion-pedagogik tizimi defektolog va bir qator mutaxassislar tomonidan mashg'ulotlarda qo'llaniladigan texnologiya va o'yinlar quyida tavsiflangan. ABA terapiyasini aqliy zaiflik bilan birga kechadigan autizm sindromli bolalar bilan qo'llash yaxshiroq. Autizm sindromli bolalarga muloqot va nutq ko'nikmalarini o'rgatishda emotional hamda xulq-atvor yondashuvlarini amalga oshirish kerak. Ma'lumki, autizmli bolalarni muloqotning nutq shakllaridan foydalanishga o'rgatishda oddiy ontogenezning umumiy qonuniyatlariga tayanib bo'lmaydi. Autizm sindromli bolalarni dastlabki asosiy mulogot ko'nikmalariga o'rgatish uchun muloqot motivatsiyani yaratish muhimdir. Bunda defektolog-logoped yoki ABA terapevt autizm sindromli bolalar bilan mashg'ulot davomida muloqot qilish jarayonini turli xil o'yinlar orqali erkin olib borishi, bolalarda o'z imkoniyatlari tuyg'usidan zavqlanishni o'rgatishi maqsadga muvofiqdir.

Biz bolalarning xulq-atvorini ularning emotional sferasini rivojlanishidan ajralmas tarzda shakllantirishimiz kerak. Buning uchun har bir mashg'ulotni hissiy munosabatlar bilan boshlashga harakat qilamiz. Biz bolaning natijalaridan hayratlanishimiz va xursand bo'lishimiz orqali uni rag'batlantirishimiz kerak. Biz bola bilan xursand bo'lamiz, qo'llarimiz bilan garsak chalamiz, shodlikdan baqiramiz. Qo'shiqlarni tinglash va mazmunini tushunish, ularning ritmini his qilish qobiliyatini o'zlashtirishga, tengdoshlari bilan muloqot qilishni organishga, e'tiborni, tasavvurni rivojlantirishga yordam beradi, elementar ko'rsatmalarni yashiroq tushunish va bajarish imkoniyatini beradi, negativizmni yengishga yordam beradi, bolalarda psixo-emotional stressni kamaytiradi shakllantiradi. shuningdek, bolalarning ifodali nutqini rivojlantirishga yordam beradi.

Autizm sindromli bolalarning sevimli mashg'ulotlaridan yana biri konstruksiyalashdir. Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun keng qo'llaniladi. Biz bolalarga uy quish, bolalar uchun atobus, mashina uchun garaj va boshqa narsalarni quib yasahni o'rgatamiz. Ma'lumki, autizmli bola bilan ishlashning muhim jihatlardan biri bu boshqalar bilan hissiy aloqani shakllantirishdir. Albatta, aloqa o'ratish jarayonida bolalarning o'zlarining individual muloqot ko'nikmalari shakllanadi. Agar muloqot vaziyati bola uchun qulay va tushunarli shaklda bolsa, bolada ijobiy taassurot qoldiradi. Bola birinchi navbatda qulay mulogot shaklini olishi juda muhim va shundan keyingina bog'lanishga erishib, o'zaro ta'sirning yanada murakkab shakllarini asta-sekin rivojlantirish mumkin. Bunga boshqalar bilan hissiy

aloqa o‘rnatishga yordam beradigan o‘yinlardan foydalanish yordam beradi, masalan: “Yashi kayfiyat”, “Aqlli kubik”, “Qushlar ovozi”, “Bilmasvoy quyon”.

XULOSA.

Autizm xushomadgo‘y sharhlardan uzoqda, chunki bu insonning psixologik rivojlanishidagi patologiya bo‘lib, umr bo‘yi davom etadi. Kasal bolaning ota-onasi uchun bularning barchasini kuzatish qiyin. Ammo ko‘pchilikning ta‘kidlashicha, o‘z vaqtida tashxis qo‘yish va malakali tuzatish bemorga jamiyatda yashashni o‘rganishga, asossiz qo‘rquvdan xalos bo‘lishga va his-tuyg‘ularini nazorat qilishni o‘rganishga yordam beradi. Autizm nima ekanligini o‘z tajribasidan bilib olgan ota-onalar, asosiysi, kuchli bo‘lish, farzandingizni kimligicha sevish, hayotda o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashish, deyishadi. Darhaqiqat, autistik kasalliklarni tuzatishda asosiy rol bemorning ota-onasi va yaqin qarindoshlariga tegishli. Bunda ularga shifokorlar, psixologlar, o‘qituvchilar faol yordam bermoqda. Mutaxassislarining ta‘kidlashicha, tuzatish deyarli har doim ijobiy natija beradi va kasal bolani ijtimoiylashtirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktyabr “Alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta‘lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi №-638-sonli qarori;
2. 2021-yil 21-dekabr “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning bandligiga ko‘maklashish hamda ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-57-sonli;
3. Inklyuziv umumta‘lim maktablari kamsituvchi munosabatlariga qarshi kurashish va jamoalarda qo‘llab-quvvatlovchi muhitni yaratish, inklyuziv jamiyat qurish va barchaga ta‘lim berishning eng samarali vositasi sifatida Salamanka bayonoti. (Ispaniya), 1994-yil 7-10-iyun;
4. U. Fayziyeva, D. Nazarova, F. Qodirova. “SURDOPEDAGOGIKA” malaka oshirish institutlari va pedagogika institutlari uchun o‘quv qo‘llanma T.: “Sano standart” 2012-yil.
5. L.R. Mo‘minova, Sh. M. Amirsaidova, Z.N. Mamarajabova, M.U. Xamidova, D.B. Yakubjanovna, Z.M. Djalolova, N.Z. Abidova “Maxsus Psixologiya” O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti Toshkent 2013.
6. “Alohida yordamga muhtoj bolalarni tarbiyalashda oila va maktab hamkorligi” Ilmiy-metodik to‘plam, T-2013
7. D.A.Nurkeldiyeva, Ya.E.Chicherina “Ilk, maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarni psixologik-pedagogik, logopedik tekshirish” T-2014